

darulfunun ilahiyat

SEMPOZYUM ÖZETİ / MEETING ABSTRACT

Uluslararası İslâm Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Sempozyumu 15-17 Şubat 2019 Diyarbakır

Sıracettin Aslan

İslâm bilim ve kültür havzasında yapılan ilmî faaliyetler, tarihte bilimsel bilginin tarihi gelişim sürecinde merkezi bir yer teşkil etmesine ve sevk edici bir güç oluşturmaya rağmen, bu faaliyetlerin hâlihazırda kayda değer ölçekte akademik araştırmalara konu edilmediği izahıtan vârestedir. Son zamanlarda gerek ülke sathında ve gerek cihanşümül düzeyde, İslâm bilim tarihine ilginin bir ölçüde artığından söz edilse de, klasik birikimin muhtevası göz önünde bulundurulduğunda, bu ilginin yeterli düzeyde olduğunu ifade etmek güçtür. İslâm bilim tarihine ilişkin ilginin oluşumunda, bilim tarihi kürsüsü ve disiplinin kurucusu George Sarton ile onun ilk doktorandı Aydın Sayılı'nın çalışmalarının ve akabinde Fuat Sezgin'in araştırmalarının belirleyici katkıları mevzubahistir. İslâm bilim tarihine ömrünü adayan Sezgin; coğrafya, tıp, matematik, fizik, kimya, biyoloji, astronomi, müzik, zooloji, botanik, edebiyat, felsefe ve temel İslâm bilimleri gibi alanlara dair yaklaşık 400.000 yazma eseri tetkik etmek suretiyle ve araştırmacılara 1300 cildi aşan (telif, tercüme ve tıpkıbasım şeklindeki) çalışması kazandıran kişi olarak 'yitik hazinenin kâşifi' unvanını hak etmiştir.

Sezgin'in İslam bilimlerinin gün ışığına kavuşturulmasına yönelik, akademik toplantı dizilerinin konusu olması gereken çalışmaları sağlığında hak ettiği ilgiyi görmemiş, ancak vefatından sonra bilimsel toplantı ve araştırmalara mevzu edilebilmiştir. Sezgin'in 30 Haziran 2018 tarihinde ahirete irtihalinden sonra 06.09.2018 tarihinde yayımlanan, 2019 yılını 'Prof. Dr. Fuat Sezgin Yılı' ilan eden Cumhurbaşkanlığı Genelgesinin de bu çalışmaları tetiklediği düşünülebilir. Zira genelgede 'İslâm kültür ve medeniyetinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak ve onu yeni nesillere en doğru şekilde aktarmak amacıyla yapılacak söz konusu çalışmalara tüm kamu kurum ve kuruluşlarınca her türlü destek ve katkının sağlanması'na yönelik bir çerçeve belirlenmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki; *Uluslararası İslâm Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin Sempozyumunun* planlanması ve hazırlık evresi, Cumhurbaşkanlığı genelgesinin evveline dayanır.

* Sorumlu Yazar: Sıracettin Aslan (Arş. Gör.), Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, İstanbul, Türkiye.
E-posta: srcctnaslan@gmail.com ORCID: 0000-0002-8462-9310
<https://doi.org/10.26650/di.2019.30.2.0000>

Sempozyum, 15-17 Şubat 2019 tarihleri arasında, Kadim Akademi, İlim Yayma Cemiyeti Diyarbakır Şubesi ve Diyarbakır Merkez Kayapınar Belediyesi'nin ev sahipliğinde gerçekleşti. Ulusal ve uluslararası ölçekte ilk olma hüviyetini taşıyan bu toplantı, yurt içi ve yurt dışından yaklaşık 80 bilim insanının iştirakiyle, iki gün süren paralel oturumlar halinde, 18 celsede icra edildi.

Fuat Sezgin'in eşi Dr. Ursula, sempozyuma gönderdiği yazılı mesajı okunduktan sonra açılış konuşmalarının ilki, Diyarbakır İlim Yayma Cemiyeti şube başkanı ve sempozyumun koordinatörlerinden Dr. Ali Karakaş tarafından yapıldı. Karakaş konuşmasında, sempozyumun Sezgin henüz hayatta iken, bilgileri dâhilinde (4 Ocak 2018) kararlaştırıldığını ifade ederek, sempozyumun hazırlık ve icra süreci hakkında bilgiler verdi. Karakaş'ın ardından kürsüye gelen Sanayi ve Teknoloji Bakanı Dr. Mustafa Varank ise, Sezgin'in İslâm bilim tarihi alanında yaptığı araştırmalara yönelik genel bir tasvir yaparak, bilimler tarihinin bütünlüklü seyir vasatları üzerinden gelişim gösterdiğini, Doğu ile Batı arasında koparılan veya görmezden gelinen İslâm bilim halkasının tekrar bilimler tarihinde yer edinmesinde Sezgin'in katkılarını vurguladı.

Açılış konuşmalarından sonra sempozyumun ilk oturumunu teşkil eden ve Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma'nın oturum başkanlığını yürüttüğü '*Şahitlerin Gözünden Fuat Sezgin*' adlı oturuma geçildi. Oturumda; Prof. Dr. İbrahim en-Nemle, Sezgin ile ortak mesaisi ışığında, onun araştırma iştiağı ve bilincine tanıklığını dile getirdi Bülent Alan, Frankfurt'ta Sezgin ile yaşadığı hatıralarını hâzirûnla paylaştı. Dr. Ali Karakaş, Sezgin'in hadis ilmine katkıları üzerine hazırladığı doktora tezi sürecinde, Sezgin ile görüşmeleri ışığında tanıklığını ortaya koyan bir sunum gerçekleştirdi. Oturumun son konuşmacısı, Sezgin'in kurduğu İslâm bilim ve teknoloji müzelerdeki aletlerin maketini yapan Ayman Naffai idi. Naffai, Sezgin ile hatıralarını aktardıktan sonra, Müslüman bilim insanlarının ortaya koyduğu mirasın yayılımında seyyar müzelerden istifade etmenin imkânına yönelik hazırladığı animasyon filmin gösterimi gerçekleştirdi.

Sempozyumun açılış günü programı bir özel oturumla sürdürüldü. Bilimler tarihi ve bilim felsefesine yönelik araştırmanın imkânına ve mevcut durumu tasvire odaklanan özel oturumda, Prof. Dr. Alparslan Açıkgenç, bilimsel bilginin tarihi gelişim süreci ve gelişim evrelerine ilişkin detaylı bir tasvir ortaya koyarak, İslâm bilim geleneğine ilişkin yeni bir okuma biçimini önerdi. Prof. Dr. Şafak Ural, bilimler tarihi yazıcılığına ilişkin zaman, mekân ve kültürel öğelerin yeri ve değeri ile ilgili belirlenen bağlamın önemine dikkat çekti. Prof. Muhyiddin Ali Karadağı ise, sebep ve sonuçlarıyla birlikte İslâm medeniyetinde bilimlerin gelişimine ilişkin bir önsöz takdim etti.

Sempozyum programı, ikinci gününde paralel oturumlar halinde devam etti. İkinci günde gerçekleşen oturumların temaları ana hatlarıyla ‘Temel İslam Bilimleri’ ile ‘İslâm Bilim Tarihi ve Felsefesi’ şeklinde tasnif edilebilir. Bu bağlamda Sezgin’in ilmî hayatı ve bilim anlayışı, Sezgin ve oksidentalizm, oryantalizm, *Geschichte des Arabischen Schriftums (GAS)*, Sezgin’e göre İslâm medeniyetinin bilimler alanında gerilemesinin nedenleri, Sezgin’in fıkıh, hadis, tefsir, dil-gramer, Arap şiiri gibi alan ve disiplinlere ilişkin gibi tartışma alanlara yoğunlaşan tebliğlerin bazılarını kısaca temas edelim.

Temel İslam Bilimleri bağlamında Prof. Dr. Hüseyin Hansu, Sezgin’in modern dönem hadis tartışmalarına katkılarını mevzu ederken, Dr. Emin Seyhan ve Dr. Bayram Kanarya da Sezgin’in Buhârî kaynaklarına ve *Sahih*’ine yönelik tenkit ve tespitlerini merkeze aldı. Prof. Dr. Özcan Hıdır, Sezgin’in Batı’da-oryantalist çalışmalarda nasıl algılandığını ve bu çalışmaları nasıl etkilediğini tartışırken, Prof. Dr. Seyfettin Erşahin, Sezgin’in İslâm tarihçiliğine katkısına işaret ederek, onun ‘rivayetin değeri’ üzerinden ortaya koyduğu oryantalizm eleştirilerini gündeme taşıdı. Prof. Dr. İbrahim Kutluay da, Hıdır ve Erşahin’e benzer şekilde, Sezgin oksidentalist sayılır mı?’ sorusu etrafında, oryantalizmin mukabili yeni bir bilim dalı olarak oksidentalizmin imkânı üzerinde durdu. Prof. Dr. Atabey Kılıç, Sezgin’in *Geschichte des Arabischen Schriftums (GAS)* adlı eserinin İslam araştırmalarındaki yeri ve önemine dikkat çekti. Prof. Dr. Ahmet Kayacık ve Dr. Şerif Murad, Sezgin’in mantık alanındaki çalışmalarına değindi. Prof. Dr. Nurettin Gemici, Sezgin’in Almanya’daki hayatı ve ilim ortamına ilişkin bilgiler paylaştı. Dr. Abdülkadir Macit’in Sezgin’in ilim anlayışı hakkında değerlendirmelerinin aynı sıra Dr. Taha Muhammed Abdülfettah, Dr. Yaser Muhammed Ali, Dr. Abdulhalim Abdullah ve Dr. Zeravan Kasım Ahmed’in, Sezgin’in Arapça dilbilimine katkılarına ilişkin tebliğlerine de dikkat çekmek gerekir.

İslam Bilim Tarihi ve Felsefesi üst başlığı altında ise, spesifik mevzu ve mesâil çerçevesinde, optik, astronomi, coğrafya, sanat, mimari, matematik, teknik, kurumlar ve bilimler tasnifi gibi alanlara ilişkin tebliğler sunuldu. Bu kapsamda öne çıkan bazı tebliğlerde temas edilen hususlar şöyle sıralanabilir: Endülüs bilim topluluğunun astronomi ve matematik bilimleri alanındaki çalışmaları--Müslime b. Ahmed el-Macritî örneği: Prof. Dr. Ajgou Ali. Ortaçağ İslâm uygarlığında bilimlerin gelişiminde Türk bilginlerinin rolü: Prof. Melek Dosay Gökdoğan. Ortaçağ İslâm dünyasında bilimlerin muhtevası ve batıya etkileri: Prof. Dr. Yavuz Unat. İhvan-î Safa felsefesinde bilimler ve tasnifi: Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya. Fârâbî’nin felsefesinde bilgi-bilim, ahlak ve siyaset meseleleri: Doç. Dr. İdris Demirel. Ay tutulmalarının bilimsel açıklamasına ilişkin ileri sürülen farklı görüşler: Dr. Flora Vafea. Müslümanlara ait klasik dönem teknik aletlerin yeniden yapılmasında

Sezgin'in çabaları: Prof. Dr. İbrahim el-Mazin. İslâm sanatları ve mimarisi ile İslâm bilim mirası arasındaki ilişkinin araştırılması sorunu ve bu bağlamda Sezgin'in katkıları: Dr. M. M. Ahmed el-Kharat. Sezgin'in çalışmalarını merkeze almak suretiyle, İslâm dünyasında bilgi ve bilim tasavvurunun yeniden inşasının imkânı tartışılması: Prof. Dr. Mevlut Uyanık. Kelâm ilminin geçmişi, bugünü ve geleceği hakkında fikir teatisinde bulunmak: Prof. Dr. Recep Ardoğan. IX. yy. Müslümanlarında (b)ilim aşkı ve zihin felsefesi açısından değerlendirilmesi: Doç. Dr. Yunus Cengiz. Birûnî'nin bilimsel araştırma metodolojisi ve mantığı: Doç. Dr. Abdullah Duman. Endüslü bilim adamlarından İbn Mu'dâh'ın çalışmaları doğrultusunda, Batı bilim geleneğinin oluşumunda İslâm biliminin etkisi: Ömer el-Çellî'nin Bahâî şerhinden hareketle, XVI ve XVIII yy.'da Osmanlı'da matematik eğitiminin izini sürmek: Dr. Elif Baga. Eyyûbiler ve Osmanlı dönemi İslâm bilim tarihinde bilim kurumları olarak medreselerin yeri ve önemi: sırasıyla Dr. Abdullah Oflaz ve Dr. Mirpenç Akşit. Sezgin merkezli İslam bilim tarihinde coğrafya çalışmalarının serencamı: Öğr. Gör. İbrahim Dağılma.

Sempozyumda sunulan tebliğler, değerlendirme süreçlerinden sonra, İbrahim Özcoşar, Ali Karakaş, Mustafa Öztürk ve Siracettin Aslan editörlüğünde iki cilt halinde yayımlandı *Fuat Sezgin ve Temel İslâm Bilimleri: Güncel Tartışmalar-Teorik Teklifler ve Keşf-i Kadîmden Vaz'-ı Cedîde İslâm Bilim Tarihi ve Felsefesi* başlıkları altında yayımlanan eser, 2019 yılında Divan Kitap tarafından neşredildi.

Sempozyumun genel mülahazası yapıldığında, İslâm bilim tarihinin dünya bilimler tarihinde hak ettiği yeri alacak şekilde akademik araştırmalara mevzu edilmediği hususu, katılımcılarca mutabık kalınan bir gerçekliktir. Öyle ki bu durum, modern bilim geleneğinin temellerinin atıldığı Reform ve Rönesans hareketlerinden gelişimini sürdürdüğü 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar dikkat çekilmediği de kabul edilen bir husustur. İslâm bilimin bilimler tarihi içerisinde konumlandırılmaması sorunu, her ne kadar George Sarton'un *Introduction to the History of Science* (1927) adlı eseriyle birlikte nispeten kırılmaya uğramış olsa da, tartışma konusu olmaya halen devam etmektedir. Nitekim modern bilim çevreleri, İslâm bilimine, bilimsel bilginin tarihi gelişim seyri bakımından, antik Greklerin 'kör kopyalama'sından ibaret bir anlam içeriği ve antik bilimler ile modern bilimi birbirine bağlayan bir 'cep paket', 'temas' ve 'köprü' işlevi yükleyerek onu edilgen bir konuma indirgemektedir. Oysaki İslâm'ın doğuşundan bugüne kadar binlerce mütefekkirin bilim, teknik, felsefe, tıp, ilahiyat, sanat, medeniyet, siyaset ve iktisat gibi alanlardaki teliflerinin tahlili yapıldığında, bilim tarihine ilişkin söz konusu muhtelif yorumların epistemik bağlamdan yoksun kaldığı/kalacağı görülür. Bu bağlamda İslam bilim geleneğinin dünya bilimler tarihi içerisindeki konumunun belirlenmesine ilişkin araştırmaların, özellikle Fuat Sezgin'in çalışmalarıyla ivme kazandığı görülmektedir. Sezgin,

modern bilim çevrelerinin İslam medeniyetinin hafızasının hüviyetini ve biliminin dünya bilimler tarihinde yeterince yer vermediklerine dikkat çekmek suretiyle, kendi bilimsel araştırmalarının nedenini, özet kabilinden ve sempozyumun da ana gündemlerinden birini teşkil eden şu ifadeleriyle açıklamaktadır;

“Benim mensubu olduğum bir ilim, kültür ve medeniyet dünyası var. Bizler, köksüz ve sahipsiz değiliz. Çok derinlere inen sağlam bir medeniyete beşiklik etmişiz. Fakat yüzyıllardır bu medeniyetin görmezden gelindiğini, hakkının yenildiğini, tahkir edilip bütün yaptıklarının da elinden alındığını ve ona zulmedildiğini gördüm. İslâm medeniyetinin bu göz kamaştırıcı birikimini ve dünya bilimine yaptığı büyük katkıları, bunun farkında olmayan dünyaya tanıtmayı gaye ittihaz ettim. Bu gayretimin bir kısmı, sadece bilim dünyasına hizmet, ama diğer çok mühim bir gayesi ise, koskoca bir İslâm âleminin yitirmiş olduğu kendine hürmeti, güveni ve insanlık tarihindeki yerini hatırlatarak kaybettiklerini iade etmek içindir.”

İslâm Bilim Tarihi ve Fuat Sezgin sempozyumu, Sezgin’in İslâm bilim tarihine yeterli ve doğru bir şekilde ilginin gösterilmediğine ilişkin bu haklı siteminin tezahürüdür. Sezgin’in İslâm ümmetinin mevcut durumu ve tutumuna ilişkin serdettiği bağlamlar, onun bilimler alanını ‘keşf-i kadîmden vaz-ı cedîde’ perspektifi üzerinden okumasına dayanır⁷ Aynı perspektifi kuşanan yeni okumaların mümkün olabilmesi için, İslâm medeniyetinin ilmî hafızasını oluşturan eserler kütüphane raflarını süslemenin ötesinde akademik çevrelerin ilgisine mazhar olmayı beklemektedir. İslâm medeniyetinin hâlihazırda yitirdiği ‘kendine hürmet, güven ve insanlık tarihindeki yerinin’ gündeme getirilmesi, bir yandan Fuat Sezgin’e vefa borcunun, diğer taraftan ise İslâm âlemi başta olmak üzere bütün bir insanlığa karşı akademik sorumluluğun bir gereğidir. Şimdi ve geleceğe ilişkin vasatlar oluşturabilmek için, İslâm bilim tarihinde içkin birikimi anlamak, bu ilmî mirasın zaman ve mekânın sürekliliği içinde yaşadığı değişimleri ve dönüşümlerin kavşak noktalarını ele alıp değerlendirmek bir zarurettir. İslâm bilim tarihine yönelik hususi araştırma, telif, tahkik ve tercümelemlerin zaruriliği meselesinde, Sezgin’in bu yöndeki çabalarının ilham kaynağının ne olduğu ve hangi metodolojiyi takip ettiği üzerine sürdürülecek sorgulamalar, ilgili çalışmaların önünü açacak, ömrünü uzatacaktır.

